

השבוע רמו נציג הוודו באו"ם, קרישנה מנון בעל ההופעה אפופת-הכבוד, כי הוודו מוכנה לתחן. המשלחת היהודית הזדוונה להכחיש את הדבר, אמרה שהיתה זו דעה פרטית. אך הלקח היה ברור.

לו היתה באה מישראל, או מארצות ערב, פניה דומתית אל ירוש של גאנדי, תוך בקשה נמרצת לקבל על עצמו תפקיד זה, יתכן והיה מתחיל פרק חדש בתולדות היחסים במרחב.

יחסי-חוץ זול אוהלי-קידר

כשפוצץ העולם הזה (886) בשבוע שעבר את הידיעה הסנסציונית כי קיימת תכנית מהפכנית לחילופי-גברא בנציגויות העיקריות של ישראל בעולם, התרוממו גבות-עניינים רבות מאד ברחבי הארץ. מיניו של חיל כשגריי בחשינגטון, של היועץ-המשפטי כנציג באו"ם, של אבן כיועץ בעל מעמד של כמעט-חברות בממשלה — לכל אלה היו מחייבים ושוללים למכביר. אולם פרט אחד בידיעה עורר שמחה כמעט כללית: מיניו של אליהו אילת כציר ישראל בתורכיה.

הסכמה כללית זו נבעה הן מן האיש והן מן התפקיד. אם ישנו כיום תפקיד נכון לאליהו אילת, הרי זה תפקידו של ציר ישראל בתורכיה.

באמצע המאה ה-20, תפקידו של שגריי או ציר אינו בעל תוכן רב. עוד לפני מאתיים שנה היה השגריי איש חשוב: רק הוא יכול היה לדחא לממשלתו על הנעשה בארץ מושבו; המרחק בינו לבין בירת-מולדתו היה יותר מדי גדול מכדי שיוכל להתיעץ עם השר בכל ענין. השגריי היה חוקר, שוקל ומחליט.

אולם כעת נעשה הדיחח ביתר כשרון ומסכות בידי עתונאים מגוונים, והקשר האל-חטי מאפשר לשר-החוץ להחליט על כל ענין גדול וקטן בעצמו. השגריי הרגיל של 1954 שוב אינו אלא נושא-מכתבים מפואר, רם-מעלה וגבה-צילינדר.

בנאי ברכת-עמון. אולם ישנם מקומות ומצבים בהם תפקידו של הציר עודו מלא תוכן. כזה תפקידו בארץ בה אין גישה חפשיה לעתונאים, או בארץ ניטראלית, הסי מופה לארץ אויבת בתעות מלחמה. במקרה זה יכול הציר לגלות יוזמה רבה בגילוי קשרים, מציאת אפשרויות של מגע. תפקידו של ציר ישראל באנקה יכול להיות כזה: כי מאנקה מובילים אלפי חוטאים לכל ארצות-ערב.

אם אמנם רוצה או מוכשר הציר הישראלי שם להשתמש בהודמוניות המקומיות ולהכניס תוכן לתפקידו, הרי זה תלוי במידה רבה באופיו ובהשקפתו. אופיו והשקפתו של אליהו אילת נותנים תשובה ברורה במקרה הנידון.

יש וטויל מקרי יכול לקבוע את דרכו של אדם. כך קרה לאליהו אפשטיין הצעיר בשנת 1927. הוא היה חבר קבוצת-הדרום, שהגתה ברעיון של התישבות בעבר-הירדן. כשפרצה בארצו של האמיר עבדאללה רעידת-אדמה ובני נים רבים נהרסו, חשבו בני הקבוצה שהגיעה ההזדמנות. אחדים מהם, ואליהו אפשטיין בראשם, יצאו לרבת-עמון, הציעו את שרותם לתיוקן הבנינים שנהרסו.

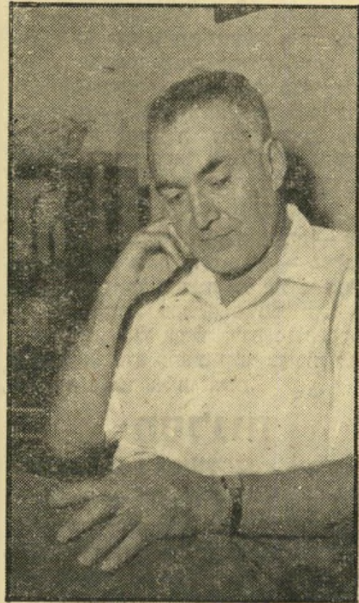
לראשונה היה הנסיון עטור-הצלחה. הערבים קיבלו את הבאים ברצון, שמחו על העזרה. אפשטיין עבד כפועל בבנין קטרקטין של חיל-האוויר-המלכותי ליד מען, עסק בעבודה כזו גם באס-סאלט. אולם האנגלים לא ראו בעין יפה את האיחזותם של היהודים. היו להם תכניות אחרות לגמרי לעבר-הירדן. פתאום נוכחה הקבוצה שלא יכלה עוד להשיג שום עבודה נוספת.

היתה זאת פגישתו הראשונה של אליהו אילת עם השלטונות שאצלם היה עתיד לשמש כשגריי. מאוכזב חזר לארץ-ישראל המערבית.

נהג בביירות. אולם לפני כן הצליח לנצל היטב את שהותו מעבר לנהר. הוא הסתובב במתנות הבדואים, למד היטב את שפתם ומנהגיהם. מן הסתם חש כבר אז בלבו את אשר לא הרגיש כמעט שום מנהיג ציוני: שעתידיה של האומה החדשה בארץ-ישראל קשורה עם גורל העמים הערביים במרחב, ושאים חייב לדעת, ואולי גם לאהוב, את

ההוי הערבי כדי למצוא פתרון לבעיה זו. הוא עשה גם זאת, גם זאת.

היה זה הישג גדול דווקא מפני שאליהו אפשטיין נולד רחוק מן האוהלים השחורים של הבדואים. עריסתו עמדה, לפני 51 שנה, באוקראינה. שם גדל, הצטרף לתנועת צעירי ציו"ם. שם גם נאסר, ב-1922, שעה שהשתתף בוועידה בלתי-חוקית בקיבו. אחרי ששוחרר נבחר למרכז-החלוץ הבלתי-ליגלי, עבר את הגבול הלבני, אירגן משם את העליה הבלתי-ליגלית לארץ-ישראל. ב-1924 הגיע תורו שלו לעליה. מן האניה עבר ישר לקבוצה, ברחובות,

אילת נתן אביב
מתחת לפראק הלונדוני

השיתה מעין גרעין-הכשרה לעבודה במושבות ולהתישבות.

אחרי שובו מעבר-הירדן ידע בדיוק מה הוא רוצה לעשות. הוא עסק במחקר חיי-הבדואים והתמורות החברתיות שחלו בהם מאז מלחמת-העולם (הראשונה), כתב ספר על נושא זה, קיבל סטיפנדיה של רוקספטר ללימוד מדעי המזרח באוניברסיטה של ביירות.

חושבי ביירות מתחלקים לשתיים: בני המקום, עובדים בעבודות הגופניות, והזרים, שאינם עובדים אלא כמוחם, אם בכלל. הסטרי דנט אליהו אפשטיין היה סוג שלישי, בפני עצמו: האירופאי היחיד בעיר שנהג במדיניות, כדי להרויח את לחמו, הסיע את הפרופסורים, לימד גם בתלמוד-תורה המקומי, בשנה השלישית של לימודיו הפך עתונאי, כתב של פלסטיין פוסט, דבר וסוכנות רויטרס.

רצה בתל-אביב. לו נשאל אז מה תהיה דרך חייו, היה מצביע לבטח בלי היסוס על קאריירה מדעית שקטה בשטח הסוציאולוגיה של המזרח. הוא היה רגיל לצטט את דברי הסופר הגרמני: "אם רצונך להבין את נפש המשרור, עליך לבוא אל ארץ המשרור!" ולידידיו העיר: "כדי להבין בע"י פוליטיות צריכים להבין את הרקע החב" רתי והכלכלי. לא רק את השלילה, אלא גם את החיוב!"

באותם הימים היה איש אחד במשרדי הסוכנות, שהבין איתה זו. באופק הציוני זרח כוכבו של חיים ארלוזורוב, המדינאי הצעיר והמהזיר שבא מגרמניה, ובלבו תכניות נועזות לבנין חיים חדשים במרחב, משותפים לעברים וערבים. ארלוזורוב שם לב לסטודנט הבריירתי, בן מפלגתו, קרא לו להפסיק את לימודיו ולהיכנס למשרד המדיני, שהוא עמד בראשו. התפקיד המוצע: לנהל מחלקה ע"י בית חדשה, שהיה ברצון ארלוזורוב להקים.

אילת סירב. המשכת לימודיו נראתה לו חשובה מכל. אולם כשנפל ארלוזורוב בחוף הים התל-אביבי מידי מרצחים בחשכת לילה, הגיעה קריאה שניה ממשו שרתוק, שירש את תפקידו במחלקה המדינית. אפשטיין, שגמר את לימודיו, נענה הפעם, הפך מנהל האגף למזרח התיכון.

היכרויות במרחב. המוסד החדש נבנה

מלא-כולום. עצם העובדה שעד שנת 1933, היינו 16 שנה אחרי הצהרת-בלפור, לא היתה קיימת בסוכנות מחלקה לעניני המרחב, מדבר בעד עצמו. מנהיגי הציונות של אז לא חשבו את הבעיה הערבית כחשובה ביותר לעתיד הציונות. המחלקה המדינית טיפלה כמעט אך ורק בשתדלנות אצל הממשלה הבריטית.

אליהו אפשטיין זינק לחוף העבודה במרץ. הוא שוטט במרחב, הכיר כמעט את כל המנהיגים בארצות-ערב, תורכיה ופרס. היו אלה היכרויות חשובות: כיום נפגש השגריי אילת לעתים קרובות עם חברים למקצוע, נציגי מדינות ערב, אותם הכיר אז.

כבר אז היה ברור לו שהעתיד יפגיש את ישראל לא רק עם ערביי פלשתיין, אלא עם כל עמי ערב. הוא הקדיש את רוב זמנו לחקר מצבם ובעיותיהם. את שארית זמנו הקדיש לעבודה לא פחות חשובה: להחזיר לציבור העברי את הבנת המרחב. למטרה זו הוציא לאור את 'יקוט המזרח התיכון'.

פגישה בסן-פרנציסקו. האדם שנילקח בחשבון כציר בתורכיה לא יצטרך להתחיל מן הראשית. הוא כבר ישב פעם כמה שנים בארץ זו. עם פרוץ מלחמת-העולם השנייה נשלח אליה, כשליח הסוכנות, כדי לקיים את המגע עם הקהילות היהודיות בארצות הכיבוש הנאצי לפקח על הקמת רשת-המחתרת באירופה.

אולם תורכיה לא היתה אז בירת המרחב. המלחמה התקרבה לקצה, גורל המרחב נחתך בקאהיר. אפשטיין הוזעק לשם, נפגש עם המנהיגים הצבאיים והפוליטיים הבריטיים, גם עם כמה ממנהיגי הערבים. לא היתה זאת תקופה פוריה, כי כל פעילות הסוכנות היהודית היתה מכוונת רק להמתיק את רוע הגזירות הבריטיות. לא היה מקום לתנופה-כזירה הראשון של ממשלת ארצות-הברית.

אילת בלונדון

— חולצת-עבודה מרחבת

פוליטית מצד האיש שדגל במציאת לשון משותפת עם הערבים.

באותם הימים עבר מרכז-הכינון של ה"מדיניות" הציונית מלונדון למריקה. בסן-פראנציסקו התקיימה ועידת-היחסים של ארגון האומות המאוחדות. הסוכנות היהודית יכלה לשלוח רק משקיף. הבחירה נפלה על אליהו אפשטיין. לא לחינם. כי בבואו לעיר-הנמל שעל חוף האוקיינוס השקט היו המכרם היחידים שנפגשו בהם: חברי-לימודים בארץ-ניברסיטה של ביירות, ראשי המשלחות הע"י, בנינים שחל משקלם בארץ-המדינה. הכרה נוספת בחשיבותה החדשה של אמריקה בקה המוסרית הציונית ניתנה על-ידי הסוכנות כשהקימה משרד פוליטי מיוחד בחשינגטון כדי לקיים קשר ישיר עם הסטייט-דפרטמנט.

אפשטיין נתמנה כמנהל, בעיקר בגלל ידיעתו המעמיקה את בעיות הערבים.

מתנה ביוזינגטון. ארבע שנים ישב בחשינגטון. בארבע שנים אלה ניתן לו לחזות מקרוב מאד במהפכה האזירה שעברה על עמו. כשבא, היה אורח פרטי, נושא ספורט בריטי של פלשתינה (א"י) על שם אליהו אפשטיין. כשיצא היה שגריי של ישראל, בעל ספורט דיפלומטי על-שם אילת.

את השם בחר כוכר לחייה אדירה שעברה עליו עוד ב-1927, כשהדרים ממען והגיע לחוף ים סוף. החוף הנהדר של עקבה הטביע חותם עמוק בלבו. הוא חזר כמה פעמים לחוף זה, כשמעטים מתושבי ארץ-ישראל זכרו שיש לארץ גם חוף דרומי. בשנת 1937 ירד מסוים לאילת דרך הערבה, במכונית של ההגנה הירושלמית, בה מילא תפקיד חשוב.

התפקיד האמריקאי היה שופע בהלות ואו"ם קות. המדיניות האמריקאית הלכה בדרך זיג-זאג, כשהמצביאים והדיפלומטים המקצועיים מושכים בכיוון אחד, פרו-ערבי, ואילו הנשיא טרומן, כמעט לבדו, מושך בכיוון ההפוך. הודות לאומץ-לבו האישי המיוחד במינו של טרומן הפך אילת, שעות מעטות אחרי ההכרזה במוזיאון התל-אביבי ב-14 במאי 1948 ל"נציגה המיוחדת של הממשלה הזמנית של ישראל". כעבור שנה הכירה אמריקה גם בה יורה בישראל. אילת הפך לשגריי — השגריי הראשון של ישראל ודיקן הסגל הדיפלומטי הישראלי, שהיה מורכב מצירים ונציגים נמוכים עוד יותר.

יומיים לפני צאתו מארצות-הברית נפרד אילת מהארי טרומן. הנשיא הגיש לו כמתנה ספר על חייו של בנימין פראנקלין — האמריקאי שנסע לפאריס כאורח פרטי, יצא משם הנהירות הבריטיות. לא היה מקום לתנופה-כזירה הראשון של ממשלת ארצות-הברית.

גנן בלונדון. תפקידו הבא של אילת היה בלונדון. היתה זאת, ל"הלכה, ירידה בדרגה: ני ציג ישראל שם היה רק ציר. קודמו בתפקיד, עוזי רייזנברג, מרדכי עליאש, אמנם סלל את הדרך, אך היה רק בראשית צעדיו. על תפקידו של אילת נפל התפקיד לבנות יחסים ת"קניים בין ישראל, שהייתה בעיני רוב הבריטים ארץ של טרייטסטים כפויי-טובה, לבין ממשלת בריטניה, אשר שר-החוץ שלה, ארנסט בייזן, היה בעיני רוב הישראליים לים כמעט-נאצי.

לאילת לא היתה כל הכשרה מוקדמת לכך. הוא ביקר רק פעם בארץ זו: כשנלווה בשנת 1936 ליצחק בן-צבי, הנציג הרשמי של היישוב היהודי בהכתרת המלך גורג'י השישי. היה זה חסרון, אך גם יתרון: הוא ניגש ל"תפקידו בלי כל דעות קדומות. הוא זכה להיות נציג הנשיא בן-צבי ב"הכתרת המלכה אליזבת. אילת קיבל אל לבו את אימרתו של אנדרה מורוואה הצרפתי, שאמר כי לא רק בריטניה היא אי, אלא גם כל בריטי. הוא החליט לגשת לתפקידו ב"סבלנות לגידולו..."

סבלנות. אמר הוא למבקר: "באמריקה הייתי כבאי, עוזק משריפה לשריפה. כאן, באנגליה, אני גנן. עלי לזרוע זרע, ולחכות בסבלנות לגידולו..."

היו כמה גורמים מסייעים לתפקידו. אחד מהם היתה יהדות בריטניה, ששוארה נאמנה ליישוב גם בימים השחורים ביותר של הספר הלבן ומדיניות-בחיין. היא לא חששה, כמו יהודים אמריקאים רבים, מפני ה"נאמנות הכפולה" — עזרת לסובלנות המיוחדת של הציבור הבריטי וחוקתו הבלתי-כתובה. לא פחות חשובה היתה עמדת המומחים הבריטיים. היתה להם גישה אישית לבעיות ישראל, מאחר שהכירו היטב את מנהיגיה ותנאי הארץ. אכזבתם מן הערבים, שהחלה בימי מלחמת-תש"ח, העמיקה עם התפתחות סיכסוך-סואץ. לא היתה להם גם שום אשליה ביחס לליגה הערבית, שהיתה יצירת-כפיהם.

תפקיד באנקה. אולם אילת ידע גם

* בשעת הגשת כתב-האמנתו כשגריי ל-מלכה אליזבת ב-22 באוקטובר, 1922.

** התנועה שהולידה את הפועל-הצעיר, הפג האנטי-מארכיסטי שיצר יחד עם אחר דות-העבודה את מפא"י.

* שחבריה יושבים כיום במשקים דגניה א' וגבעה.